

Proč dnes číst Dostojevského?

13. 11. 2021 17:35:53

Mgr. Veronika Valíková

Ve středu jsem psala text k Dostojevského narozeninám, ve čtvrtek vyšel v Deníku N rozhovor s M. C. Putnou: Lidský život je příliš krátký na to, abychom jej marnili s Dostojevským. Neplánovaná polemika s profesorem i spolužákem...

Literární listopad patří Fjodoru Michajloviči Dostojevskému, od jehož narození uplynulo 11. 11. dvě stě let. V mládí se zamíchal do politiky. Za spojení s petraševci byl odsouzen k smrti, milost dostal těsně před popravou, strávil deset let na Sibiři. A stejně jako Alexandr Solženicyn, který prožil roky v komunistických gulazích, ale ke stáru kritizoval mravní lehkost západu a stal se konzervativním ruským vlastencem, i Dostojevský se na konci života hlásil k národním a náboženským tradicím své země.

Přátelé češtináři si často stěžují, že jejich kolegové škrtají Dostojevského romány v maturitní četbě, prý jsou složité a studenty nezajímají. Mám opačnou zkušenost.

Ale proč dnes jeho díla číst? Důvodů je mnoho, vybrala jsem tři.

Dostojevský, vězeň, voják, pijan i hazardní hráč, znal mezní zákoutí lidské duše a dokázal se dostat na dřevě konfliktů, které sužují lidstvo od nepaměti. Vztahy v jeho nejslavnějším románu, Bratřech Karamazových, jsou krvavě vyostřené a nutně vedou ke smrti zhýralého otce čtyř synů, kteří zde téměř alegoricky představují vášeň, víru, rozum a zmar. Ale když položený Ivan u soudu při obhajobě Dmitrije pronese slavné: „Kdo si nepřeje smrt svého otce...Můj otec byl zavražděn a oni dělají, že se toho lekli... Lháři! Každý chce smrt svého otce. Jeden plaz požívá druhého...!“ zhoupne se čtenáři žaludek a otevře se před ním plejáda otcovsko-synovských konfliktů od Starého zákona, antických mýtů a Shakespeara až k současné literatuře a kinematografii i drsné každodenní realitě.

Boj dobra se zlem vystupuje z jeho děl viditelně a ostře jako v Bibli či pohádkách. Raskolnikov ze Zločinu a trestu bojuje o duši ve vlastním nitru. Kníže Myškin v kristovské paralele chrání před zmarem ztracenou Nastasju Filipovnu. Ivana Karamazova, který větou „Vše je dovoleno,“ otevřel Smedřakovovi dveře ke zlu, navštíví samotný ďábel. V Běsech dobro zlu téměř ustupuje. A nejtemnější Dostojevského postavy, Směřďakov, Rogožin i Stavrogin, si sami sáhnou na život, „vrací Bohu vstupenku“ a potvrzují pravidlo křesťanské věrouky, která považuje sebevraždu za nejtěžší hřích.

Dostojevský je i vizionářem hrůz dalších století. V románu Běsi, který vychází ze skutečných událostí, skupinka mladých revolucionářů terorizuje zapadlé městečko, neštítí se vydírání, vražd, krvavého nátlaku. Tady je představa krásného nového světa, kterou v románu líčí zruďný student Verchovenský: „Každý člen spolku hlídá druhého a má za povinnost udávat... Vyšší schopnosti jsou odstraňovány nebo pranýřovány. Ciceronovi je vyříznut jazyk, Koperníkovi vypíchnuty oči, Shakespeare je ukamenován – Otroci si musí být rovni... Světu chybí jediná věc, a to je poslušnost.“

Dostojevský drsně pojmenovává běsy, které v sobě mají jedinec i společnost. Ukazuje, jak ideály často přerůstají v ideologii, ta v zájmu pokroku potlačí tradice, odstraní společenské pojistky a otevře cestu krvavému teroru.

I proto dnes čteme Dostojevského.

Psáno pro MF Dnes, 12. 11. 2021